

Психологічні особливості поведінки булера та його жертви

БУРАНОВ Ігор*

ад'юнкт кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2455-4214>

Анотація. Життя без конфліктів неможливе, тому проблема булінгу в підлітковому середовищі щодня стає дедалі актуальнішою. Однією з основних передумов насильства в освітньому просторі є шаблонне ставлення до особистості підлітка. Система відносин у школі є невід'ємною частиною соціальної ситуації розвитку, що визначає зміст і динаміку всіх основних особистісних досягнень дитини. Вона визначає напрям зовнішніх впливів й умов у внутрішній сутності особистості, яка дорослішає, – ці перетворення трансформуються через переживання дитини й емоційний досвід. Модальність переживань безпосередньо залежить від його взаємин як з однолітками, так і з дорослими. У статті висвітлено особливості та причини булінгу в колективах освітніх закладів, роль викладача в разі цькування, можливі наслідки. Метою дослідження є виявлення причин булінгу в дитячому колективі, завданнями – визначити поняття «булінгу» й окреслити особливості запобігання йому, з'ясувати основні фактори, які позначаються на динаміці цькування дітей. Для виконання поставлених завдань було використано такі методи: систематизація та узагальнення філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з проблем розв'язання конфліктних ситуацій, метод наукового пошуку, емпіричні методи дослідження (узагальнення, порівняння). Констатовано, що в умовах сучасної української школи майже не здійснюють систематичну роботу щодо запобігання та припинення цькування. Основними способами роботи з наявними епізодами цькування є індивідуальна робота з тими, хто опинився в ролі агресора та жертви, а також робота зі спільнотою класу. Головними стратегіями діяльності в цьому напрямі визначено підвищення толерантності та розвиток навичок саморегуляції агресорів, соціальної компетентності дітей, які стали суб'єктом цькування, утвердження атмосфери взаємодопомоги та підтримки, взаємної довіри в класі

Ключові слова: булінг; освітні заклади; діти; насильство; агресія; кібербулінг

Історія статті:

Отримано: 24.02.2023
Переглянуто: 27.03.2023
Прийнято: 28.04.2023

Рекомендоване посилання:

Буранов І. Психологічні особливості поведінки булера та його жертви. *Юридична психологія*. 2023. № 1 (32). С. 86–92. doi: 10.33270/03233201.86.

*Відповідальний автор

Вступ

В освітньому процесі важливе значення має система відносин, оскільки вона обумовлює особистісний, психологічний та соціальний розвиток учня.

Булінг – це глобальна проблема, наявна в усіх країнах. Попри те, що феномен булінгу в різних країнах по-різному тлумачать, проте сенс, мотивація, причини та структура взаємин дітей у ситуації булінгу однакові (Hubko, 2013). Освітній заклад є одним із соціальних інститутів, що здійснює цілеспрямовану програму з виховання юного покоління. Діти молодшого шкільного віку сприймають викладача як авторитет, на думку батьків, саме їх вони дослухаються. У цьому віці найкраще сприймають поради дорослого, тож можна навчити дитину чогось корисного, доброго, продовжити формувати характер. Закладене в дитинстві ставлення до інших людей потім виявлятиметься в дорослому житті. Тому вкрай важливо говорити з дитиною про негативні вияви сучасного життя, зокрема дитячу жорстокість (Kornylo, 2015).

У шкільному середовищі непоодинокими є випадки некоректних відносин між учнями, майже в будь-якій школі та чи не в кожному класі є учні, які зазнають жорстокого поводження з боку однолітків. Серед неповнолітніх необґрунтованими можуть бути критика, холодність відносин, відмова від моральної та психологічної підтримки, а іноді фізичні утиски чи сексуальні вияви. Такі дії – цькування, дискримінацію тощо – називають булінгом. Феномен булінгу не є новим, його досліджували скандинавські вчені ще на початку ХХ ст., зокрема Л. та Е. Міллер розглядали булінг як тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, фізичного та (або) психічного, з боку однієї дитини чи групи дітей до іншої дитини (інших дітей) (Poliarush, 2017).

Насильство в шкільному середовищі є актуальною суспільною проблемою. З погляду соціологічного підходу – це соціальна проблема, спричинена відносинами індивідів у соціокультурному контексті, а не є лише результатом індивідуальної патології та специфіки міжособистісних відносин. Культурні норми й соціальні цінності безпосередньо позначаються на молодіжному насильстві.

Матеріали та методи

Булінг – поняття порівняно нове в житті сучасної людини, однак це явище так само давнє, як і людство, хоча вивчення булінгу щодо молоді розпочато нещодавно. Сьюзан Поер 1997 року стала одним з перших дослідників проблеми булінгу в США, започаткувавши науковий напрям у цій галузі. На той час лише чотири держави мали офіційні статuti щодо агресивної поведінки, пов'язаної зі знуцаннями, і перша серйозна робота з булінгу норвезького психолога

Дана Ольвеуса вийшла друком 1990 року. Те, що раніше називали знуцаннями (шкільне цькування, фізичне лідерство), трансформувалося в міжнародний термін «булінг». Це явище охоплювало низку соціальних, психологічних, юридичних і педагогічних проблем, його позначили новим терміном, що швидко поширився в соціумі й набув статусу однієї з найактуальніших проблем сучасності, що потребує наукового аналізу на межі різних наукових дисциплін (Ozhyilovam, 2011).

За даними іноземних і вітчизняних досліджень, близько 10 % дітей щодня постають перед ситуаціями цькування; 55 % учнів іноді зазнають знуцань з боку однолітків; майже всі були свідками цього протиправного негативного явища. Бути залученим до шкільного цькування можна з різних позицій: жертви, кривдника чи спостерігача. Кожна із цих ролей має певні причини та наслідки. Очевидно, що факт участі в цькуванні істотно впливає на особистість, викликає бурхливий емоційний відгук – почуття страху, безсилля чи сорому за вчинене. Навіть уже в дорослому житті чимало учасників шкільного цькування відчують руйнівний вплив пережитих подій (Myroniuk, & Zaporozhets, 2019).

Жертви шкільного цькування вирізняються високим рівнем тривожності, гостро переживають соціальний стрес і відчують страх самовираження, а тому фрустрацію в досягненні успіху. Вони схильні відчувати провину, тому що вважають себе не такими, як однокласники, а також виявляють негативізм як пасивну реакцію у відповідь на булінг (Pidvalna, 2020). Зрідка, але відповідають фізичною агресією своїм кривдникам у ситуаціях безвиході, коли задіяні фізіологічні механізми захисту. Їхнім соціометричним статусом є статус «відкинутий» або «знехтуваний» (Korol, 2009). У ситуації булінгу віктимними найчастіше виявляються підлітки, які не можуть висловити протест кривдникам, з низькою успішністю, діти з порушенням ваги й хронічними захворюваннями, що впливають передусім на зовнішність.

Загалом шкільне насильство передбачає різні дії кривдника щодо жертви, але всі вони спрямовані лише на одне – приниження за допомогою фізичного, емоційного, економічного та сексуального насильства (Aleksieienko, 2018).

Емоційне насильство, яке викликає в жертви емоційне напруження, знижує самооцінку. Приниження відбувається шляхом образи та загроз, тобто головним знаряддям є голос. Останніми роками з'явився новий різновид шкільного боулінгу – це кібербулінг. Жертву принижують та ображають через різні соціальні мережі. Цькування однолітків стає модною забавою в колах як українських, так і зарубіжних школярів та студентів, її реалізують за допомогою міжнародних соціальних мереж і груп у мережі Інтернет (Stelmakh, 2016). У США після гучних випадків самогубств через комп'ютерне цькування парламенти окремих штатів ухвалили закон, за яким

булером загрожує покарання від штрафу до кількох років позбавлення волі.

Кібербулінг охоплює різні форми поведінки: від найпростіших (жарти, які не сприймають серйозно) до найсерйозніших (психологічний віртуальний терор, який завдає невідвратної шкоди, призводить до самогубств) (Prots, & Romankiv, 2020). Так з'являється нове поняття «буліцид» – загибель жертви внаслідок булінгу. Шкільне насильство чинить на дітей прямий або опосередкований вплив:

1) по-перше, оскільки насильство є тривалим у часі, воно має прямий вплив. Знижується рівень самооцінки, підліток замикається в собі, не йде на контакт з однокласниками, остерігаючись знуцань та образ. Інколи хоче спілкуватися, але однокласники його уникають, побоюючись стати жертвами булінгу. Надалі такій дитині складно соціалізуватися;

2) по-друге, діти, які, зазнали шкільного насильства, не лише мають низький статус у класі, а й зазнають психологічної травми. Розвиваються нервово-психічні та поведінкові розлади. Дитина втрачає інтерес до улюблених занять, знижується якість навчання, порушуються сон й апетит, з'являються симптоми депресії. Зазначене може призвести до формування посттравматичного синдрому.

Здебільшого жертви булінгу не говорять про те, що з них насміхаються, знуцаються. Помітити й розпізнати це можна за настроєм (коли дитина повертається додому та йде до школи) та поведінкою дитини. Жертва відчуває незахищеність, виникає почуття постійної небезпеки. Підліток втрачає почуття самоповаги, віру у власні сили (Melnychuk, 2019). Украй жорстокий булінг може підштовхнути жертву до самогубства. У зв'язку із цим батькам і близьким людям необхідно бути надзвичайно уважними до навіть незначних змін у поведінці дитини.

Булінг є результатом нерівної силової динаміки (сильні атакують слабких), він має різні вияви: через фізичне насильство, словесні образи (особисто чи онлайн) чи управління відносинами (поширення чуток, приниження та соціальна ізоляція) (Ivanii, 2018). Він переважно тривалий у часі (більшість хуліганів є рецидивістами) і поширений (хуліган спрямовує цькування на кількох жертв одразу). Лонгітюдні дослідження засвідчують, що хулігани й жертви можуть мінятися місцями: є категорія жертв-хуліганів-людей, які є жертвами в одному наборі обставин і злочинцями – в іншому. Крім того, знуцання (у певній формі) можуть бути протягом усього життя. Професійне знуцання на робочому місці – так само поширене явище, як і шкільний булінг, хоча й менш очевидне.

Також булінг є різновидом насильства, своєю чергою може мати різні види. Згідно з дефініцією, булінг наявний переважно в організованих колективах людей, соціальних організаціях.

Дослідники виокремлюють такі поширені місця вияву булінгу: у школі, на робочому місці, у збройних силах («дідівщина»), кібербулінг (насильство в інформаційному просторі та за допомогою електронних засобів зв'язку), в інших менш організованих колективах (Lalak, 2019). Український законодавець позначив терміном булінг лише ті протиправні відносини, які вчиняють у колективі освітнього середовища.

Емоційне насильство пов'язане з впливом на психіку жертви, завдає психологічної травми шляхом словесних образ або загроз, переслідування, залякування, якими навмисне викликають емоційну невпевненість. Саме до цієї форми належить вербальний булінг, де зняряддям слугує голос (образливі прізвиська, якими постійно звертаються до жертви, дражнять, поширюють образливі чутки тощо). Вербальним булінгом часто вважають і соціальну ізоляцію, тобто небажання спілкуватися з людиною, яку піддають бойкотуванню. Доведено, що ізоляція може викликати почуття безпорадності та відсутності контролю за життям й обставинами, що призводить до виникнення найстійкіших психологічних проблем у сьогоденні й майбутньому (Oranassenko, & Sakovska, 2019). Світ жертви булінгу стає ізольованим маленьким місцем, яке неможливо покинути, а якщо динаміку знуцань стає складно стримати та/або ігнорувати, то така ситуація може призвести до суїцидальної поведінки жертви (Andreienkova, Melnychuk, & Kalashnyk, 2019).

Як і фізичне насильство, висловлювання, сповнені ненависті, є замахом на волю інших людей, оскільки такий емоційний вплив, хоч і не залишає видимих слідів на тілі, має психологічні наслідки, що виявляються згодом. Вербальний булінг часто спрямований на людину або групу людей на основі таких формальних ознак, як раса, релігія, мова, етнічне походження, сексуальна орієнтація, інвалідність або стать, люди з обмеженими можливостями й інші меншини, що найчастіше зазнають знуцань. Випробовувати вербальний булінг, на жаль, доводиться кожній людині на життєвому шляху. Чимало молодих людей чують прізвиська чи образи щодня в школі, коледжі або просто на вулиці, що не може не позначитися на їхньому психічному здоров'ї. Образливий контекст активує думку, змінює розумовий процес, провокуючи постійний стрес, страх і недовіру – фізичні наслідки нефізичного впливу (Pohorilska, Holovina, & Stoliar, 2019). Емоційна шкода може бути ще серйознішою, ніж удар кулаком, оскільки впливає на здатність мислити й діяти, формує невпевнену поведінку жертви протягом тривалого часу. Доволі часто жертви вербального булінгу теж переходять до ненависті, вербального насильства та загрозливих дій. Жертва стає агресором (Androsiuk, & Sudenko, 2019).

Вербальний булінг у медіапросторі нині набуває дедалі загрозливіших форм. У певному сенсі, коли ситуація доходить до знущань, інтернет перетворив світ на «велике поселення»: сховатися від кіберпереслідування майже неможливо. Якщо до винаходу інтернету будь-які знущання закінчувалися, щойно людина залишала некомфортне середовище, у якому зазнавала знущань, то нині електронні засоби зв'язку проникли у всі сфери діяльності людини (навчання, робота, відпочинок, сім'я). Вплив на соціальне життя залежить від того, скільки і якими засобами зв'язку користується людина. Якщо особу ображають на сторінці в мережі Facebook, усі соціальні кола знають про це, і доки в особи є доступ до мережі, безперервний потік повідомлень залишає її вразливою для кіберхулігана. Знущання, можливо, і не стали поширенішими – нещодавній огляд міжнародних даних засвідчує, що їхня кількість скоротилася на 10 % у світі, але уникнути його стало складніше (Pribytkova, 2017). Оскільки кіберхулігана складно ідентифікувати, він безкарно користується анонімністю інтернету й може загубитися на просторах віртуального світу.

Вербальний булінг є типом агресії, що трапляється серед дітей і дорослих, чоловіків та жінок, вдома, на роботі й у школі. Агресор навмисно намагається засмутити жертву, дражнячи й ображаючи. Існує кілька типів агресорів, їхні мотиви істотно різняться. Залежно від мотиву різними є і способи порозумітися з хуліганом.

Перший тип агресора не має співчуття до інших людей і замкнений у своєму світі. Попри те, що рівень його самооцінки здається високим і що діє він надзвичайно впевнено, такі агресори страждають від нарцисизму, їхня завищена самооцінка здебільшого не відповідає дійсності (Lushpai, 2013). Інший тип агресора перебуває під впливом соціальної поведінки інших людей. Попри те, що він може бути в депресії і мати достатньо низьку самооцінку, він бере участь у вербальному булінгу, щоб самоствердитися та отримати статус у своїй соціальній групі. Цей вид булінгу поширений серед дітей та підлітків, які легко піддаються впливу однолітків і прагнуть отримати їх схвалення та підтримку.

До третього типу агресорів входять особи, які діють під впливом імпульсу. Цьому типу складно стримувати себе від образ інших людей, навіть коли йому дають відсіч. Такий тип агресії популярний серед школярів, імпульсивна агресія іноді є ознакою того, що дитина страждає від браку уваги або надмірно активна. Хоча будь-хто може стати жертвою вербального булінгу, є особливі типи людей та ситуацій, які мотивують агресора.

По-перше, жертви можуть відчувати депресію, мати низьку самооцінку, у них спостерігається втрата інтересу до життя та звичної діяльності, але агресор все одно заздрить їхнім успіхам,

особистим речам чи становищу в соціальній групі. Крім того, жертву можуть піддавати булінгу за те, що він/вона належить до іншої культурної чи етнічної групи, має відмінні фізичні ознаки або особливості статури (ластовиння, руде волосся, великі вуха, надмірна вага або, навпаки, худорба, окуляри тощо), або належати до певної релігії чи національності (прикладом можуть бути мусульмани в християнському оточенні).

Жертви, які регулярно зазнають вербального булінгу, не завжди слабкі й безпорадні, проте особливість ситуації провокує різні дії. Якщо підліток піддається знущанням у школі, батькам доцільно навчити його, як не стати легкою мішенню для насмішок і як не створювати небезпечних для себе ситуацій, а в разі небезпеки – як уникнути конфлікту. У серйозних випадках батьки повинні залучити шкільний персонал до подолання проблеми.

Випадки булінгу в шкільному віці привертають увагу психологів і педагогів, проте існування булінгу серед дорослих не можна недооцінювати, оскільки агресори можуть серйозно вплинути на самооцінку особистостей, що вже сформувалися (Polianychko, 2013). Дорослі, які наражаються на небезпеку на робочому місці, повинні навчитися передчувати конфлікт й уникати інцидентів. Позитивна самооцінка також сприяє розвитку впевненості в собі, що стримує агресора. Якщо не вдається впоратися з агресією без сторонньої допомоги, необхідно залучити керівників і менеджерів.

Результати й обговорення

Булінг є різновидом насильства й може мати різні вияви та види. Оскільки цькування поширене переважно в організованих колективах, спробуємо визначити основні види булінгу: булінг в освітньому закладі; мобінг (булінг) на робочому місці; булінг в армії («дідівщина»).

Звісно, вияви цькування можуть спостерігатися і в інших організованих колективах, проте в межах нашого дослідження акцентуємо на вияві булінгу в умовах освітніх закладів. Дослідники пояснюють цю обставину насамперед тим, що заклади освіти – універсальна арена, полігон для розрядки дітьми численних негативних імпульсів, що накопичилися вдома.

Додатковим чинником, що призводить до поширення булінгу в цих закладах, є нездатність, а подеколи – і небажання педагогів усвідомлювати серйозність цієї проблеми й шукати шляхи її розв'язання.

Булінг має вікові, статеві (гендерні) та інші психологічні закономірності, за ним стоїть не тільки і не стільки нерівність фізичних сил, скільки дисбаланс влади, що дозволяє одній дитині підпорядкувати собі іншу, причому така взаємодія між двома або декількома дітьми неодноразово повторюється протягом тривалого часу. Акти агресії, спрямовані на тих самих жертв, створюють між ними стабільні відносини, у яких булінг на одному полюсі доповнюється

віктимізацією на іншому полюсі, ця специфічна форма агресії притаманна передусім періоду середнього дитинства та молодшим підліткам, завжди спрямована проти тих самих дітей. Під час переходу з початкової школи в середню булінг слабшає, але в деяких дітей це стійка особистісна риса, з віком змінюються лише форми її вияву.

Висновки

Насамкінець слід зазначити, що останніми роками ставлення до жорстокості в освітніх закладах, суспільствах розвинених країн стало значно серйознішим. активно застосовують профілактичні програми булінгу. Розвиток таких програм є надзвичайно важливим, оскільки підлітки стоять на порозі дорослості, саме від них

залежить, якими будуть соціум і взаємодія всередині нього найближчими роками.

У контексті окресленої проблеми важливо те, що в умовах сучасної української школи майже не здійснюють систематичну роботу щодо запобігання та припинення цькування. Основні способи роботи з наявними епізодами цькування – це індивідуальна робота з тими, хто опинився в ролі агресора та жертви, а також робота зі спільнотою класу. Головними стратегіями діяльності в цьому напрямі є підвищення толерантності та розвиток навичок саморегуляції агресорів, соціальної компетентності дітей, які стали предметом цькування, утвердження атмосфери взаємодопомоги та підтримки, взаємної довіри в класі.

References

- [1] Aleksieienko, T.F. (2018). Bullying and mobbing: causes of development and ways of prevention. In *Personality in the space of educational innovations: materials of All-Ukrainian science and practice conference* (pp. 19-25). Ivano-Frankivsk: NAIR.
- [2] Andreienkova, V.L., Melnychuk, V.O., & Kalashnyk, O.A. (2019). *Anti-bullying in an educational institution: systematic approach*. Kyiv: Ukraine.
- [3] Androsiuk, V.H., & Sudenko, Yu.A. (2019). The problem of bullying in the modern legal and psychological space of Ukraine. *Journal of the Kyiv University of Law*, 1, 216-220.
- [4] Hubko, A.A. (2013). School bullying as a socio-psychological phenomenon. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University*, 114, 46-50.
- [5] Ivani, O.M. (2018). Social and criminal-legal characteristics of bullying. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 3(2), 107-110.
- [6] Kormylo, O. (2015). The phenomenon of bullying in the educational space. *Problems of humanitarian sciences*, 35, 174-187.
- [7] Korol, A. (2009). Causes and consequences of the phenomenon of bullying. *Restorative justice in Ukraine*, 1-2(13), 84-93.
- [8] Lalak, N.V. (2019). Bullying in the educational environment of a modern institution of general secondary education: theoretical aspect. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, 1, 34-36. doi: 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-34-36
- [9] Lushpai, L.I. (2013). School bullying as a type of social aggression. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*, 33, 85-88.
- [10] Melnychuk, O.F. (2019). Legal means of combating bullying. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 55(2), 44-47.
- [11] Myroniuk, T., & Zaporozhets, A. (2019). Improving anti-bullying measures in Ukraine. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 3(112), 21-28. doi: 10.33270/01191123.21
- [12] Opanasenko, L.A., & Sakovska, V.V. (2019). *Formation of the psychological readiness of teachers and psychologists to work with the problem of bullying: the training program "I know, I want, I can, I feel, I act!"*. Mykolaiv: Ilion.
- [13] Ozhylova, O. (2011). *School violence: essence, types, prevention* (Doctoral dissertation, Kharkiv, Ukraine).
- [14] Pidvalna, Yu.V. (2020). Social-psychological factors as a basis for shaping the behavior of the victim and bully. *Collection of scientific works of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnichenko*, 185, 143-146. doi: 10.36550/2415-7988-2019-1-185-143-146
- [15] Pohorilka, N.I., Holovina, A.O., & Stoliar, A.O. (2019). Peculiarities of personality traits of victims of school bullying in adolescence. *Theory and practice of modern psychology*, 1(1), 90-94.
- [16] Polianychko, A. (2013). Violence in general educational institutions: essence, causes of spread, consequences. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, 35, 48-53.
- [17] Poliarush, S.I. (2017). Concept and problem of legal protection against school bullying. In *Actual problems of legal science and state-building in 30 Ukraine in the context of legal integration: materials of X International science and practice conference, dedicate. on the 100th anniversary of the training of law enforcement officers in Kharkiv* (pp. 211-213). Sumy.
- [18] Pribytkova, N. (2017). Bullying in educational institutions: concept, structure, causes and ways of overcoming. In *Modern problems of legal, economic and social development of the state: theses of the addendum. VI International of science and practice conference* (pp. 58-61). Kharkiv: KhNUVS.

- [19] Prots, O.E., & Romankiv, R.V. (2020). Anti-bullying: legal aspects of protecting children from violence. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 60, 127-130. doi: 10.32782/2307-3322/2020.60.27
- [20] Stelmakh, S.S. (2016). Age aspects of bullying among children. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University*, 133, 204-207.

Список використаних джерел

- [1] Алексеєнко Т. Ф. Булінг і мобінг: причини розвитку і шляхи профілактики. *Особистість у просторі виховних інновацій* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 19 жовт. 2018 р.). Івано-Франківськ : НАІР, 2018. С. 19–25.
- [2] Андреєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : метод. посіб. Київ : Україна, 2019. 132 с.
- [3] Андросюк В. Г., Суденко Ю. А. Проблема булінгу в сучасному юридико-психологічному просторі України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 216–220.
- [4] Губко А. А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2013. Вип. 114. С. 46–50. (Серія «Психологічні науки»).
- [5] Іваній О. М. Соціальна та кримінально-правова характеристика булінгу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 107–110. (Серія «Юридичні науки»).
- [6] Корміло О. Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук*. 2015. Вип. 35. С. 174–187. (Серія «Психологія»).
- [7] Король А. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2009. № 1–2 (13). С. 84–93.
- [8] Лалак Н. В. Булінг в освітньому середовищі сучасного закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2019. № 1. С. 34–36. (Серія «Педагогіка та психологія»). doi: 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-34-36
- [9] Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2013. № 33. С. 85–88. (Серія «Філологічна»).
- [10] Мельничук О. Ф. Правові засоби протидії булінгу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 55. Т. 2. С. 44–47. (Серія «Право»).
- [11] Миронюк Т., Запорожець А. Удосконалення заходів протидії булінгу в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3 (112). С. 21–28. doi: 10.33270/01191123.21
- [12] Опанасенко Л. А., Саковська В. В. Формування психологічної готовності педагогів і психологів до роботи з проблемою булінгу: тренінгова програма «Знаю, хочу, вмю, відчуваю, дію!» : метод. рек. Миколаїв : Іліон, 2019. 100 с.
- [13] Ожійлова О. Шкільне насильство: сутність, види, профілактика : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Харків, 2011. 229 с.
- [14] Підвальна Ю. В. Соціально-психологічні чинники як основа для формування поведінки жертви та булера. *Збірник наукових праць Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2020. Вип. 185. С. 143–146. (Серія «Педагогічні науки»). doi: 10.36550/2415-7988-2019-1-185-143-146
- [15] Погорільська Н. І., Головіна А. О., Столяр А. О. Особливості особистісних рис часників шкільного булінгу в підлітковому віці. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. Вип. 1 (1). С. 90–94.
- [16] Полянничко А. Насильство в загальноосвітніх навчальних закладах: сутність, причини поширення, наслідки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. № 35. С. 48–53.
- [17] Поляруш С. І. Поняття та проблема правового захисту від шкільного булінгу. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в 30 Україні в контексті правової інтеграції* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю підготовки охоронців правопорядку в Харкові (Суми, 20–21 трав. 2017 р.). Суми, 2017. С. 211–213.
- [18] Прібиткова Н. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доп. VI Міжнар. наук. -практ. конф. (Харків, 1 груд. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 58–61.
- [19] Проць О. Є., Романків Р. В. Протидія булінгу: правові аспекти захисту дітей від насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 60. С. 127–130. (Серія «Право»). doi: 10.32782/2307-3322/2020.60.27
- [20] Стельмах С. С. Вікові аспекти виникнення булінгу серед дітей. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2016. Вип. 133. С. 204–207. (Серія «Педагогічні науки»).

Psychological Peculiarities of the Behavior of the Buller and the Victim

BURANOV Ihor

Postgraduate Student of the Department of Legal Psychology of the National Academy
of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2455-4214>

Abstract. Life without conflicts is impossible, and the problem of bullying among adolescents is becoming more and more urgent every day. One of the main prerequisites for violence in the educational space is a respectful attitude to the personality of a teenager. The system of relationships at school is an integral part of the social situation of development, which determines the content and dynamics of all the main personal achievements of the child. It determines the direction of external influences and conditions into the inner essence of a growing personality; these transformations are transformed through the child's feelings and emotional experience. The modality of experiences directly depends on the child's relationships with both peers and adults. The article highlights the features and causes of bullying in educational groups, the role of the teacher in bullying, and describes possible consequences. The purpose of the study is to identify the causes of bullying in the children's team, the tasks are to define the concept of "bullying" and outline the features of its prevention, to find out the main factors that affect the dynamics of bullying of children. The following methods were used to fulfill the tasks: systematization and generalization of philosophical, psychological-pedagogical, scientific-methodological literature on the problems of resolving conflict situations, the method of scientific research, empirical research methods (generalization, comparison). It has been established that in the conditions of modern Ukrainian schools, systematic work on the prevention and cessation of bullying is almost not carried out. The main ways of working with existing episodes of bullying are individual work with those who find themselves in the role of aggressor and victim, as well as work with the classroom community. The main strategies of activity in this direction are determined to increase tolerance and develop self-regulation skills of aggressors, social competence of children who have become the subject of bullying, establishment of an atmosphere of mutual help and support, mutual trust in the classroom

Keywords: bullying; initial mortgage; children; violence; aggression; cyberbullying